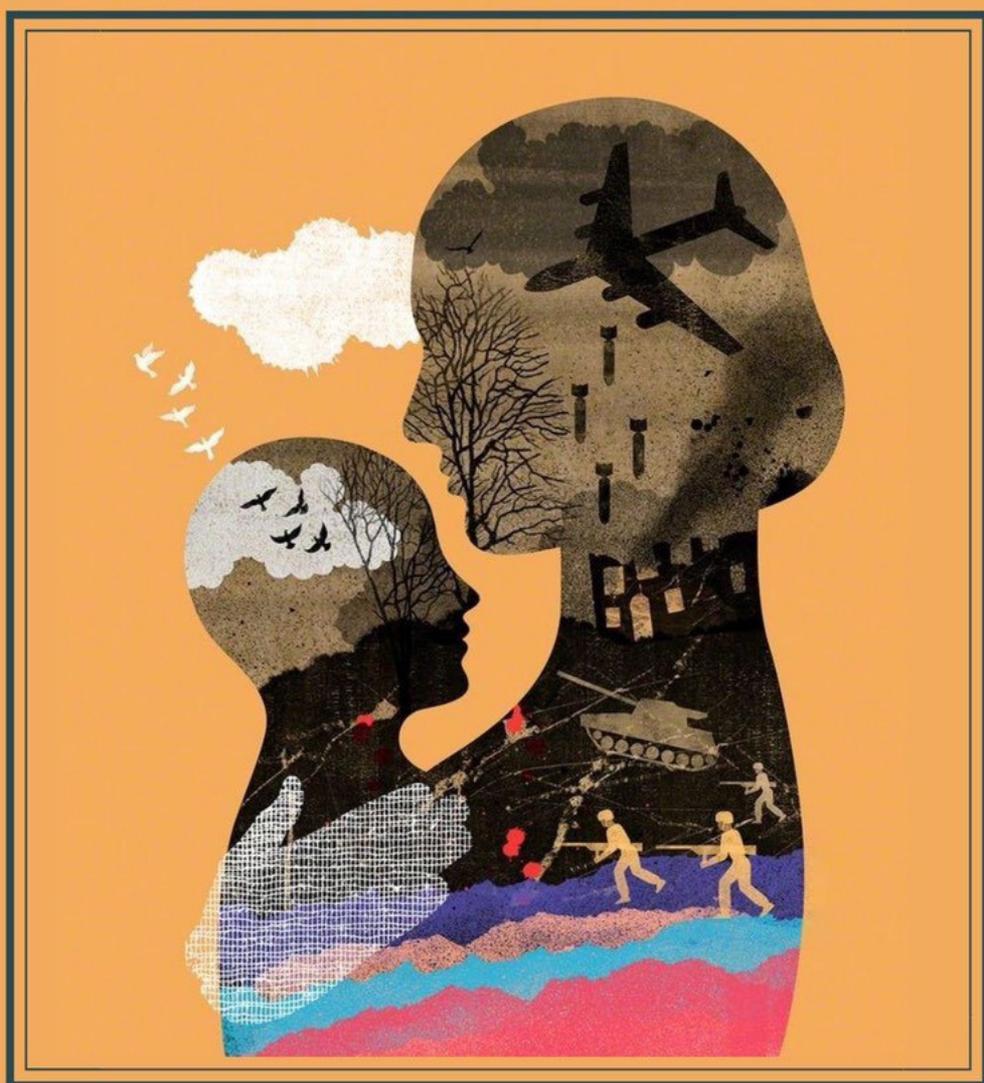

Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

МОВА ВІЙНИ:

НОВІ СЛОВА
НОВІ ЗНАЧЕННЯ
НОВЕ СПРИЙНЯТТЯ

практичний посібник

Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Кабінет інформаційних комунікацій та видавничої діяльності

**МОВА ВІЙНИ:
нові слова,
нові значення,
нове сприйняття**

Практичний посібник

Рівне, 2023

УДК 81'373.43:355.48 (477)

M74

*Розглянуто та рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол від 27.04.2023 № 2)*

Рецензенти:

Білавич Г. В., доктор педагогічних наук, професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, головний редактор науково-методичного журналу «Гірська школа Українських Карпат»;

Мельник Н. А., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки й освітніх інновацій Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

M74

Мова війни: нові слова, нові значення, нове сприйняття: практичний посібник / упоряд. М. Мазурок, Л. Заводна. Рівне: РОІППО. 2023. 48 с.

У посібнику проаналізовано лексичні новотвори, виникнення яких зумовлено впливом російсько-української війни, та нормативне вживання термінології воєнного часу. Схарактеризовано нові слова, вирази й фразеологізми, які в сучасних умовах стали своєрідним маркером приналежності українців до нації нескорених.

Видання рекомендоване педагогічним та науково-педагогічним працівникам закладів післядипломної педагогічної освіти, викладачам-філологам закладів вищої освіти, вчителям української мови та літератури, учням та студентам, а також усім, хто прагне глибше осягнути багатства та неповторність рідної мови.

УДК 81'373.43:355.48(477)

© Мазурок М., Заводна Л., 2023

© РОІППО, 2023

© Balbusso Twins, ілюстрація обкладинки

Любіть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,
красу її, вічно живу і нову,
і мову її солов'їну.

Володимир Сосюра

ЗМІСТ

Читачам.....	5
Мова війни у числовому вимірі.....	6
Словники воєнного часу.....	8
Неологізми війни та їхня класифікація.....	12
Новотвірна лексика зневаги.....	26
Мова як ідентифікатор «свій – чужий».....	29
Як говорити та писати про війну: неформальні правила українського правопису.....	31
Нові символи української незламності.....	33
Замість післямови.....	43
Список використаної літератури.....	44

ЧИТАЧАМ!

Мова напрочуд чутлива до суспільних змін, особливо у період великих потрясінь. Вона як найяскравіший індикатор різноманітних модифікацій у суспільстві, живий та динамічний організм однією з перших реагує на різкі зміни в соціумі. Будь-які військово-політичні події, протести, кризові явища та суспільні негаразди миттєво знаходять рефлексію в мові.

Сотні тисяч слів, що вже існують і навіть закріплені у словниках, не дозволяють описати поточну реальність, яка змінюється чи не щогодинно. Академічна норма не встигає за надшвидким плином часу, а тому значна кількість слів, що вже з'явилися та продовжують з'являтися, досі залишаються «неформальними». Однак це не означає, що від цього вони стають менш функціональними чи менш зрозумілими. Йдеться про появу новотворів, спричинених російсько-українською війною. Саме під її впливом щоденно з'являються десятки нових слів, нових значень і нових фраз. Вони увійшли до повсякденного розмовного словника українців, стали певним віддзеркаленням трагічних подій у житті нашої держави та народу.

Утім, незважаючи на обставини, новостворені слова потребують акумуляції, систематизації та дослідження. Саме на це спрямований наш практичний посібник «Мова війни: нові слова, нові значення, нове сприйняття». У процесі його укладання ми намагалися якомога детальніше проаналізувати лексичні новотвори, виникнення яких зумовлено впливом російсько-української війни, окреслити нормативне вживання термінології воєнного часу, схарактеризувати нові слова, звороти, сталі вирази та фразеологізми, що стали своєрідним маркером приналежності українців до нації нескорених.

Маємо надію, що представлені у посібнику матеріали вкотре допоможуть усвідомити, що українська мова – це зброя, це – тренд, це – обов'язок!

Видання рекомендоване педагогічним та науково-педагогічним працівникам закладів післядипломної педагогічної освіти, викладачам-філологам закладів вищої освіти, вчителям української мови та літератури, учням та студентам, а також усім, хто небайдужий до долі нашої мови та прагне глибше осягнути її багатства й неповторність.

З повагою – автори-упорядники

МОВА І ВІЙНА У ЧИСЛОВОМУ ВИМІРІ

*Історія нині не просто переписується –
Вона переписується українською мовою!*

Сергій Жадан

Із 24 лютого 2022 року наше життя повністю змінилося... Війна вплинула на всі суспільні сфери, зокрема й мовну. Донедавна ті, хто спілкувався виключно російською або ж суржиком, в якийсь момент зрозуміли: «Хочу перейти на українську!». Когось до цього кроку підштовхнула агресія росії, когось – мовна ситуація в країні, а хтось просто усвідомив, що він – українець.

Чому ж мовне питання настільки актуальне? Відповідь очевидна – воно зачіпає проблему ідентифікації. Із початком російсько-української війни парадигма більшості людей суттєво змінилася: вони почали гостро реагувати на самоідентифікацію українця через мову. Сьогодні дедалі частіше люди відмовляються, приміром, від послуг лікаря чи перукаря, якщо він не спілкується з клієнтами українською мовою, та навіть намагаються не дивитися перелік товарів, якщо головна сторінка сайту відкривається російською. Безперечно, в реаліях війни мова набула особливого змісту, адже допомагає боронити країну і на полі бою.

А зараз мовою цифр. За даними соціопитувань, проведених у 2022 році, ще ніколи українське суспільство не було настільки згуртованим навколо захисту української мови: 76% українців називають українську своєю рідною мовою (десять років тому ця цифра становила 57%), а 83% респондентів вважають, що українська має бути в країні єдиною державною мовою.

Результати шостого загальнонаціонального опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг», також свідчать про значне єднання суспільства на тлі війни. Зокрема, за даними опитування, кількість населення, яка підтримувала російську мову, зменшилася майже вдвічі. У дослідженні брали участь респонденти віком від 18 років і старші з усіх областей, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу. Вибірка репрезентативна за віком, статтю і типом поселення. Вибіркова сукупність – 1000 респондентів (див. рис.).

Відрадно усвідомлювати, що серед українців спостерігається різке зниження споживання російськомовного інформаційного контенту – понад 40% опитаних зауважили, що перестали дивитися російські серіали і слухати російську музику. Відповідно – кількість україномовного контенту в медіа невпинно зростає.

Тішить і те, що із 16 липня 2022 року українська мова пішла у новий контрнаступ – розпочався новий важливий етап втілення норм Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який збільшив присутність української мови в публічному просторі та зміцнив її статус як державної.

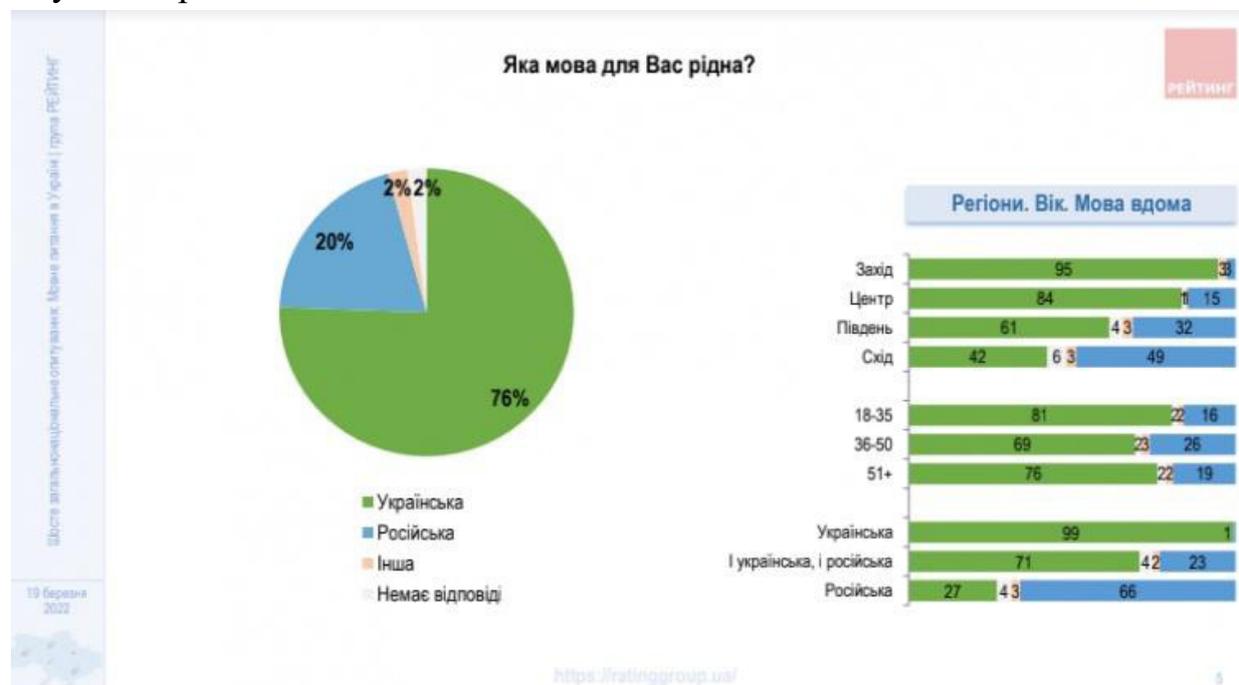

Рис. Результати загальнонаціонального опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у 2022 році

Отже, можемо впевнено стверджувати, що українська мова стала світовим трендом! Лише на платформі Duolingo із вивчення мов за 2022 рік її почали опановувати майже півтора мільйона осіб. Українізуються ірландці, поляки, аргентинці і, як не дивно, навіть японці та в'єтнамці! За даними платформи, після вторгнення росії в Україну українську мову у світі почали вивчати понад 1,3 мільйона людей. «Деякі із найпоширеніших причин, чому люди вивчають мову – це навчання, робота, подорожі, причому зростає кількість людей, які цікавляться вивченням культури. Але цього року ми побачили нову причину: солідарність», – пише Duolingo у щорічному звіті, який базується на даних про понад 500 мільйонів своїх учнів [24].

СЛОВНИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

*Не бійтесь заглядати у словник:
це чистий яр, а не сумне провалля...*

Максим Рильський

Разом із російською війною в Україні йде війна з мовою. Однак, всупереч обставинам, українці тримають мовний фронт та навіть упорядковують «словники війни». Ключового значення за цих умов набуває вибір лексики та правильне використання термінів. Так, В. Васютинський, П. Горностай, І. Губеладзе та інші у 2022 році запропонували термінологічний словник російсько-української війни [4]. Його метою є психологічно обґрунтоване впорядкування смислів, термінів, назв, подій, символів, за допомогою яких ця війна може осмислюватися українським суспільством. До словника увійшло 111 термінів, що описують реальність війни за чотирма основними категоріями: 1) учасники (сторони) війни; 2) події та локації війни, які є осередками найбільшого емоційного напруження; 3) психологічні феномени та психологічні наслідки війни; 4) приклади спонтанної міфо- та мемомтворчості українського суспільства, що виконує аутотерапевтичну функцію.

Переконані, для читачів особливо цікавим буде розділ «Приклади спонтанної міфо- та мемомтворчості українського суспільства, що виконує аутотерапевтичну функцію», де, зокрема, представлені такі поняття:

Сумна хаскі – мем, який підкреслює силу бойового духу українських жінок (походить від реального випадку на Сумщині, коли жінка зловила вовка, гадаючи, що це собака, який загубився).

Тракторна дивізія (тракторні війська, тракторні війська спеціального призначення) – мем, який означає активну участь усього населення в протидії ворожим загарбникам різними способами, зокрема відвезенням здобутої військової техніки, причепленої до трактора, українським воїнам.

Сафарі – мем, що означає стихійне полювання цивільного населення на російських солдат, які залишилися без харчового забезпечення і перетворюються на мародерів, що грабують і вбивають цивільних.

Цигани вкрали танк – мем, що означає активну участь усього населення в протидії ворожим загарбникам різними способами, зокрема викраденням техніки [4].

Для того, аби показати зміну мови в переломний і непростий воєнний час, Анастасія Левкова, письменниця й авторка книги «Спільна мова. Як народжуються і живуть слова» [10], також пропонує невеликий словничок часто вживаних слів повномасштабної війни. Вона, зокрема, зауважує, що поява

питомих слів є ознакою того, що мова жива, постійно перебуває в активному вжитку і має всі засоби, щоб відображати реальність. Пропонуємо деякі новотвори війни із цього словника:

Балалайка (летюча), або **moned** (повітряний) – іранський дрон-камікадзе, яким користується росія для обстрілу електростанцій в Україні.

Коридор, калідор – прихисток між двох стін як сховище під час повітряних тривог.

Люстра – освітлювальний боєприпас.

Пташка – дрон, літак, вертоліт.

Корівка (борщевоз) – вертоліт Мі-8.

Собака – вертоліт Мі-24.

Дашка – кулемет Дегтярьова-Шпагіна.

Мішка – танк.

Сапог – станковий протитанковий гранатомет (СПГ).

Муха – ручний протитанковий гранатомет (РПГ).

Покемон – кулемет Калашникова модернізований (ПКМ) [10].

Також в Україні представили словник фразеологічних неологізмів української мови від інформаційного агентства АрміяInform [8]. У цьому словнику поки нараховується 25 неологізмів, 9 нових словосполучень та 9 слів, які отримали нові значення.

Серед найцікавіших фразеологічних неологізмів, які пропонує АрміяInform, варто виокремити такі:

Аналоговнет – щось, вигадане в Росії.

Затридні – нереалістичні плани.

Іхтамнетити – знищувати ворогів, видаляти те, чого не повинно бути.

Рашизм – злочинна шовіністична ідеологія «руського міра».

Рашисти (русня, рюзкі, свинособаки, чмоні) – російські військові, прихильники путіна.

Хлопок – вибух у росії, білорусі чи на території, яку тимчасово контролюють окупанти.

Завести трактор – застосувати найбільш неочікуваний аргумент, найнесподіваніший засіб для боротьби.

За поребриком – у росії.

Йти за російським кораблем – зазнати поразки.

Крім того, у словнику запропоновані слова, які отримали нове значення: **мордор** – росія; **бавовна** – вибух у росії; **дискотека** – бойові дії; **орки** – російські військові, нелюдська істота [8].

Означений словничок є в загальному доступі в інтернет-мережі, а отже, з ним можуть ознайомитися всі бажаючі. Звісно, він не претендує на вичерпність, адже новотвори з'являються та виходять з ужитку майже щодня.

Не залишився осторонь теми війни й онлайн-словник сучасної української мови та сленгу «Мислово», який уже вдесяте обирає слово року. У пресрелізі «Мислово» зазначено, що цьогогоріч усі претенденти на звання слова року були пов'язані з війною, зокрема:

Доброго вечора, ми з України! – ще один культовий мем-вітання російсько-української війни.

Катастрофа – війна є багатовимірною катастрофою: соціальною, економічною, екологічною, а також персональною катастрофою для мільйонів людей.

Біженці / переселенці – мільйони людей були змушені покинути свої домівки.

ЗСУ – як символ віри українців у перемогу.

Волонтер, доброволець – як і вісім років тому, тисячі людей за покликом серця об'єдналися у боротьбі проти ворога.

Геноцид, терор – ця війна має геноцидальний характер, і Росія застосовує терористичні методи.

Допомога – міждержавна та міжлюдська допомога мали надзвичайне значення для успіху українського спротиву.

Однак після низки дискусій було вирішено, що таким словом у 2022 році стане фраза про «русский военный корабль», який пішов у відомому всім напрямку [20].

У березні 2023 року в Німеччині вийшов «Словник війни» (Wörter im Krieg) – проєкт українського поета, перекладача та літературознавця Остапа Сливинського [19]. Автор про своє видання говорить так: «Це – плетиво голосів, розмов, часто уривчастих, незавершених. Це – весь наш 2022-й у словах і голосах. Це – повсякдення перших місяців війни, як ми його одне одному розповіли».

Цікаво, що українського варіанта книжки поки що немає – саме німецький переклад є першою публікацією проєкту. Словник уже перекладений на понад 15 мов і невдовзі, крім українського, вийдуть польське, словацьке, румунське, грузинське, корейське видання. На сайті видавництва зазначається: «Війна змінює значення слів. Деякі значення стають тупими, їх доводиться гострити, як ніж точильним каменем. Інші стають настільки гострими, що на них неможливо дивитися» [19].

Українізми воєнного часу з'явилися і в іноземних словниках! Приміром, слово «*ukrained*» (заукраїнити), яке дослівно означає «коли ти росія і вдираєшся в країну, а у відповідь отримуєш приниження на глобальному рівні», – саме таке пояснення дає неологізму онлайн-словник англомовного сленгу Urban Dictionary [6]. Відповідно Politico – американське медіа – зафіксувало слово «*chornobaites*» (чорнобаїти), що означає «робити одне й те саме безрезультатно й дуже страждати через це» [26].

Природно, що така резонансна подія, як повномасштабне вторгнення росії в Україну, призвела, серед іншого, й до нового сплеску словотворення та появи нових словників. Науковці стверджують, що вік неологізмів зазвичай досить короткий: деякі з них можуть зникнути так само швидко, як і з'явилися. Проте, переконані, що окремі слова та фрази надовго закарбовуються в мові й стануть невіддільною частиною української словесності.

НЕОЛОГІЗМИ ВІЙНИ ТА ЇХНЯ КЛАСИФІКАЦІЯ

*Воєнні неологізми свідчать як про багатство української мови,
так і про інтелектуальну дотепність нашого народу,
вміння тримати стрій, настрої, дух і волю!*
Тарас Кремень

Кожна переламна подія в країні відображається в її мові, приносить у неї нові слова, тобто неологізми, або ж новотвори. Як правило, такі слова і вирази виникають раптово та швидко набувають популярності. Усі вони потребують акумуляції, систематизації та пояснення. Так, якщо письменниця Анастасія Левкова виокремлює такі види неологізмів, як *лексичні* (коли з'являється нове слово), та *семантичні / неосемантизми* (коли слово старе, відоме, але набуває нового значення) [10], то кореспондент АрміяInform Євген Букет класифікує новотвори за такими трьома видами:

- власне неологізми – слова, яких раніше не було;
- фразеологізми-словосполучення – сталі вирази;
- слова, які вже були в українській мові, але набули нових значень [13].

Проаналізуємо їх детальніше.

ВЛАСНЕ НЕОЛОГІЗМИ

Чимало новотворів походить від назв військової техніки, наприклад:

Байрактарити, енлоїти, джавелінити, стінгерити, хаймарсити – нищити ворога, ходити на полювання, партизанити, застосовуючи відповідну техніку.

ППОнеділок – назва, пов'язана з протиповітряною обороною України.

Бандеромобіль – будь-який автомобіль серійного виробництва, який «тюнінгований» під бронемобіль. Назву машині дав командир батальйону ОУН Микола Коханівський.

Від початку війни з'явилося низка різноманітних неологізмів-іменників, що означають:

- українську військову форму: «*пiксель*», «*фліска*», «*мультик*», «*мультикам*», «*цифра*», «*термуха*» (одяг); «*берці*», «*педалі*» (взуття);
- поширену зброю: «*калашмат*», «*покемон*», «*шайтан-труба*», «*весло*»;
- спецобладнання: «*птички*» (дрон), «*очі*» й «*ночніки*» (прилад нічного бачення);
- продукти харчування: «*балабаси*», «*ніштяк*», «*мамалига*», «*тушняк*»;
- бойові дії: «*дискотека*», «*дзеркальна тиша*», «*есемеска*» тощо [9].

Чимало новотворів є дієсловами, які походять від власних назв, приміром:

Закімити, заарестовити – зберігати оптимізм попри все.

Макронити – зволікати, робити дуже стурбований вигляд щодо певної ситуації, усім це показувати, але нічого не робити по суті.

Кадирити – видавати бажане за дійсне.

Шойгувати – вдавати, що все добре, навіть, коли це не так.

Відкобзонити – відправити в пекло.

Марченкувати – ганьбитися і смішити світ одночасно.

ПритУлити – жертвувати гроші на армію.

Шольцити – не виконувати своїх обіцянок.

До речі, у зв'язку з цим також варто згадати нове прізвисько колишнього британського прем'єр-міністра Бориса Джонсона, надане йому українцями – ***Джонсонюк***. Пан Джонсон в Instagram має нік borisjohnsonuk, що означає Boris Johnson UK (United Kingdoms), але українці відмітили схожість слова Джонсонюк із типовим українським прізвищем, як-от Парасюк чи Стецюк, та почали з гумором називати великого друга України Бориса Джонсона саме цим прізвищем.

Частина неологізмів воєнного часу, звичайно, стосується української армії, яка боронить рідну землю від ворога, наприклад:

Я – ЗСУіст(-ка) – вислів, утворений від акроніма «ЗСУ» за допомогою суфікса *-іст*, поширився серед користувачів соціальної мережі твіттер, які вірять у перемогу Збройних сил.

КраЗСУнчик / краЗСУня – новотвори, утворені шляхом складання основ слів «красунчик» / «красуня» та акроніма «ЗСУ».

Варто також зауважити, що з компонентом «ЗСУ» створено безліч висловів, які активно поширюють у мережі, як-от:

Моє серце б'ється в ритмі ЗСУ;

Так сильно вірити в ЗСУ, що навіть не боятися лягати спати в піжамі;

Мій ангел носить форму ЗСУ!

Також з'явилися різноманітні позначення груп людей, які підтримують армію – спільноти українців, що тримають оборону у просторах інтернету, забезпечують військових продуктами харчування, а ще сміливі фермери та роми, що всіма можливими способами виганяють окупантів з нашої території:

- *українські диванні війська;*
- *кухонні війська;*
- *тракторні війська;*
- *цигани-привиди;*
- *ІТ-армія (кіберкозаки, кіберпартизани).*

Щоб схарактеризувати дії означених вище груп людей, створено дієслівні новотвори:

Наволонтерити – знайти щось дуже необхідне, дістати з-під землі будь-якою ціною.

Українити – дати жорстку відповідь на невиправдані дії.

Чорнобайти – наступати на одні й ті ж граблі (до речі, поняття «Чорнобайка» увійшло до міжнародного словника Urban Dictionary, зокрема, тут його пояснюють як «spawn kill», що в електронних іграх означає – вбити опонента, щойно він встав, піднявся, відновився).

Мамкувати – не виконувати простих дій для збереження життя.

Задвухсотити, затрьюхсотити – бойові втрати ворога.

Присвітити – поранити чи ліквідувати.

Донатити – жертвувати кошти [25, с. 163].

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ-СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

Доповнюють палітру новотворів і фразеологізми, створення яких передусім потребують знань контексту нинішньої повномасштабної війни.

Серед найбільш відомих новотворів-фразеологізмів згадаймо такі:

Як долар у Росії» (дуже дорогий).

Не будь москалем (не будь поганцем).

Батальйон «Монако», батальйон «Відень» – українські VIP-біженці чи то пак утікачі-ухилянти (державні службовці, народні депутати, впливові бізнесмени, які за кілька днів до 24 лютого 2022 року чи кілька днів опісля осіли на престижних закордонних курортах).

Два-три тижні максимум – вислів Олексія Арестовича на початку повномасштабної війни про те, скільки вона триватиме.

Жест доброї волі, або від'ємний наступ – відступ росіян з окупованих територій.

Ти вслід за російським кораблем – відправити у всім відомому напрямку.

Концерт Кобзона – потойбіччя для росіянина (**відправити на концерт Кобзона** – убити росіянина).

На нулі – на передовій, на лінії розмежування.

Ласкаво просимо до пекла – вислів, що став одним із символів шаленого опору українських захисників і кепського становища російських окупантів.

Яка сумна новина – іронічна фраза, якою українці реагують на втрати особового складу й техніки ворожої армії, а також економічні проблеми в Росії, спричинені санкціями.

Київ за три дня – фраза, що символізує надто амбітні плани російських окупантів захопити столицю; в українців це – синонім неадекватної оцінки ситуації і краху грандіозних планів [23].

Із початком війни в ужиток українців увійшло чимало нових сталих виразів, які мотивують та підтримують нас у нелегкі часи війни, наприклад: **Як ти? Тримаюсь!; Слава Україні! Героям слава!; Все буде Україна!; Слава ЗСУ!; Слава ППО!; Доброго вечора, ми з України!; З Україною в серці!**

Нині найкращим побажанням для близьких людей стало **«Мирного неба», «Перемоги»**. І виключно для всіх українців найприємнішими стали слова **«Відбій повітряної тривоги!»**.

Сьогодні також з'являються не лише нові фразеологізми, сталі вирази, а й скоромовки. Так, українська режисерка й акторка, авторка курсу роботи над власним голосом «Видихай і звучи 2.0» Поліна Коробейник створила добірку авторських скоромовок. Більшість із них неабияк актуальні сьогодні: **«Клара для Карла вкрала байрактара»** або **«Чорної ночі червона калина хилилась хилилась під Хливнюка, та не схилилась, а розвеселилась»** та інші.

СЛОВА, ЯКІ НАБУЛИ НОВИХ ЗНАЧЕНЬ

Уже рік, як ми, українці, живемо в новій реальності: хронічне відчуття внутрішньої безпорадності, звуки сирен, постійна невизначеність та відсутність контролю над власною безпекою. Тому зовсім не дивно, що звичні, буденні колись речі та слова почали сприйматися по-новому. Їхнє розуміння свідчить про наш спільний досвід та єдність, адже, попри деякі розбіжності, ми точно знаємо, що мається на увазі.

Найкраще зміну значень цих слів можна передати за допомогою ілюстрацій. Так, дизайнер Future for Ukraine – благодійного фонду, створеного українцями для українців, продемонстрував у своїх зображеннях добре знайомі всім слова, котрі у зв'язку з війною війну набули зовсім інших значень. Представлені нижче зображення опубліковані у загальному доступі в інтернет-мережі [18]. Пропонуємо ознайомитися з новою добіркою воєнного лексикону.

Фраза *«Доброго вечора, ми з України»* підіймає дух українців з перших днів війни. Вона вже стала своєрідним маркером на означення приналежності до нації, яка веде боротьбу. Популярності фразі додав голова Миколаївської ОВА Віталій Кім, який цими словами на початку війни розпочинав кожне своє відеозвернення. Ці слова використовують журналісти на телебаченні як дружнє вітання між собою, знімають патріотичне відео з військовими, створюють меми та кліпи. Хоча це граматично неправильна форма вітання – «доброго вечора», а не «добрий вечір», вона однак стала відомою та пізнаваною у світі, своєрідним брендом воєнного часу.

Якщо раніше буденне сполучення слів «*чисте небо*» асоціювалася в українців з мирним, чистим, блакитним небом, то сьогодні, на жаль, воно розуміється передусім як відбій повітряної тривоги, тобто небо без ракет.

Слово «*тривога*», яке раніше асоціювалося в нас із внутрішнім хвилюванням, тепер є знаком справжньої загрози для життя – ракетного удару. Сьогодні, коли з наших смартфонів лунає сигнал повітряної тривоги, ми одразу поспішаємо в укриття.

Від слова «*приліт*» нині в кожного українця стискається серце. Якщо в мирні часи над Україною літали сотні літаків, а на табло в аеропорту щогодини оголошували про приліт та виліт, то вже понад рік приліт у нас асоціюється із влучанням ворожої російської ракети по українських містах та цивільних об'єктах.

До сьогодні іншого значення щодо слова «*їжак*», як тварина з колючками, ми й уявити не могли. Однак війна внесла свої корективи. Нині під цим поняттям розуміється проста, однак досить дієва металева конструкція, основна мета якої – затримати ворожу техніку. Таких «їжачків» роблять із трьох шматків сталевого прокату. Їжаки хоча й менш ефективні, ніж міни та інші загородження, проте їх

можна виготовляти у великих кількостях із підручних матеріалів без застосування високих технологій і легко перекидати на різні ділянки. Якщо до повномасштабної війни українці могли бачити сталевих «їжаків» лише в історичній хроніці, то нині їхня присутність на вулицях українських міст – звична картина.

До повномасштабного вторгнення слово «бавовна» означало рослину, з якої виготовляють м'яку на дотик натуральну тканину. Однак тотальна цензура в російських ЗМІ подарувала йому нове значення. Мовою росіян вибухи – це «хлопки», що співзвучно з українською назвою – бавовна. Українці таким чином вирішили скаламбурити та зіграли на омонімічності слів. Тож тепер у соцмережах усі звуки від вибухів на російських об'єктах називають «*бавовною*», адже українською рослина «хлОпок» називається «бавовна». Похідним від бавовни є мем «Бавовнятко» – пухнасте і непосидюче звірятко-примара, яка палить військові бази, склади, аеродроми, нафтопереробні заводи російських окупантів. Нині сленг «бавовна» став дуже популярним гугл-запитом, адже «обавовнювання» територій ворога чекає вся країна. Тому хай буде бавовна!

У довоєнні часи серед мирних українців слово «розтяжка» викликало асоціації зі спортивними заняттями, однак від 24 лютого воно перетворилося на страшний сон людей, чії території потрапили в окупацію, адже за собою росіяни залишили величезну кількість розтяжок із вибуховими речовинами [14].

Мало хто з громадян України, коли чув слово «град» до 24 лютого 2022 року, уявляв собі реактивну систему залпового вогню калібру 122 мм. Раніше від граду як явища природи міг постраждати хіба що врожай чи скло на автівках і вікнах будинків, а сьогодні він руйнує цілі міста, забираючи людські життя.

Система залпового вогню «Смерч» – одна зі складових у тріаді «град – ураган – смерч», що активно застосовується у російсько-українській війні як Збройними Силами України, так і ворогом. Зокрема, окупанти активно використовують її для ударів по українських містах та цивільних об'єктах.

Якщо в античній міфології «химера» – це вогнедишна потвора з головою та шиєю лева, тулубом кози і хвостом дракона, то сьогодні під цією назвою розуміємо американські пускові установки M142 HIMARS та M270 MLRS, що здатні виконувати роль як ракетних систем залпового вогню, так і оперативно-тактичних ракетних комплексів із дальністю дії до 300 км.

СЛОВА ТА ФРАЗИ, ЯКІ ЗМІНИЛА ВІЙНА

[МРІЯ]

Слово «*мрія*» для українців є досить символічним. Якщо до війни воно означало витвір уяви чи думку про щось бажане, то нині набуло нового значення. Українська мрія – це перемога над окупантами та звільнення всіх територій, а також АН-225 «Мрія» – літак, який знищили російські окупанти під час штурму летовища в Гостомелі. Однак навіть після знищення наш гігант продовжує надихати: він символізує те, що українську мрію неможливо перемогти і зруйнувати. Вона – не лише в металі, а й у серці та думках українців [11].

СЛОВА ТА ФРАЗИ, ЯКІ ЗМІНИЛА ВІЙНА

[ОРК]

2021

2022

«*Орки*» зазвичай називають вигаданих істот із фантастичних, переважно фентезійних, творів. Їх зображають як кремезних варварів зі звіриними рисами. У творах Джона Толкіна орки зображені як злі істоти-ординці, подібні на людей, але приземкуваті, з великим іклами та гострими вухами.

Під час російсько-української війни українці орками почали називати російські війська, порівнюючи їх із «жителями мордору». Зокрема мелітопольці зустріли російських окупантів словами «Орків – геть!». Українські ЗМІ також порівнюють російських окупантів з орками, знаходячи в них такі ж риси, як у вигадах персонажів, – дезорганізованість, звірину жорстокість та нелюдськість.

Журналістка Наталія Ткаченко також пропонує добірку понять, значення яких змінила війна [22]. Фото Анни-Марії Ткаченко у цій публікації досить влучно передають глибину трагічних подій війни. Тож розглянемо ще деякі слова, які набули нового значення в нових реаліях сьогодення.

Кікімора

2021

2022

Поняття «*кікімора*» завжди асоціювалося у нас із міфологічним персонажем жіночої статі, який мешкає в людському домі, переважно у комині чи запічку, завдає збитків та неприємностей господарству та людям. Сьогодні «*кікімора*» – це маскувальний костюм, один із варіантів камуфляжного спецодягу, що застосовується у військовій справі. Саме кікімори роблять наших воїнів непомітними для ворога.

Верба

2021

2022

Що таке верба, знає в Україні навіть дитина – це дерево, що росте зазвичай біля водойм на всій території нашої країни. Однак в українському війську сьогодні з'явилася ще одна «Верба» – реактивна система залпового вогню калібру 122 мм на базі вантажівки КрАЗ-6322 і бойової частини БМ-21 «Град».

Нулі

2021

2022

Звісно, що таке «*нуль*» у математиці знають усі, а от зі значенням цього слова в умовах війни ми зіткнулися вперше. Воно означає першу лінію розмежування на фронті, тобто бути «на нулі» – це воювати на передовій.

Зеленка

2021

2022

У мирному житті «зеленку», розчин брильянтового зеленого в етиловому спирті, ми всі використовуємо як антисептик. Однак в умовах війни саме «зеленка», тобто зарослі, кущі, лісиста місцевість, маскує українські позиції та робить їх невидимими для ворога.

Муха

2021

2022

Навіть слово «муха» в умовах війни набуло нового значення. Якщо у мирний час – це комаха родини двокрилих, то нині військові називають так ручний протитанковий гранатомет – індивідуальну вогнепальну зброю, що призначена для ураження броньованої техніки, фортифікаційних споруд або живої сили противника.

НОВОТВІРНА ЛЕКСИКА ЗНЕВАГИ

Зараз наша мова є мовою ненависті.

І нам за це аж ніяк не соромно.

Ольга Дубчак

Війна змінила чимало аспектів нашого життя. Ба більше, те, що раніше вважалося табу чи абсолютно неприйнятним, нині набуло нового, «законного» звучання. Йдеться передусім про ненормативну лексику та лихослів'я. А й справді, хтось б'є ворога зброєю, а в когось в арсеналі – слово!

Ворога ніколи не називають пестливими чи ніжними словами. Для цього послуговуються грубою кличкою, згрубілою формою слів, лайкою. Так, сьогодні такі слова на адресу країни-агресора та її війська заповнили теле- та радіоефіри, її можна чути не лише від звичайних людей, а й від політиків і посадових осіб навіть на державних сайтах, бачити на білбордах. Психологи пояснюють це тим, що завдяки нецензурним словам та виразам психіка ніби захищає себе від зриву та неконтрольованих емоцій.

Отож з'ясуємо, які ж назви українці створили для позначення ворожих військ, ворожого народу та їхньої країни? [16]. Проаналізуємо їх детальніше:

– **орки** – вигадані істоти, яких зображають варварами зі звіриними рисами. Походження цієї назви від латинського Orcus – Орк Діспатер, імені одного з давньоримських божеств смерті та підземного світу. Поширення у масовій культурі відбулося завдяки епічному роману-трилогії «Володар перстнів»;

– **оркостан** – слово «орк» + компонент «-стан», тобто місце, де живуть орки. Стан – це складова назв країн і регіонів. Від початку війни і до сьогодні під оркостаном розуміємо росію;

– **мордор** – походить зі синдарської (вигадана мова, розроблена Дж. Толкіном) й дослівно означає «чорна країна». Ця країна існувала у вигаданому автором світі та була центром сили Чорного Володаря Саурона;

– **рашисти** – так називають в Україні армію російської федерації, яка вторглася в Україну 24 лютого 2022 року. Маючи негативне ставлення до фашистів в роки Другої світової війни, в українців виникло історичне нашарування болю та пам'яті. Тому термін «рашизм» став синонімом поняття «фашизм»;

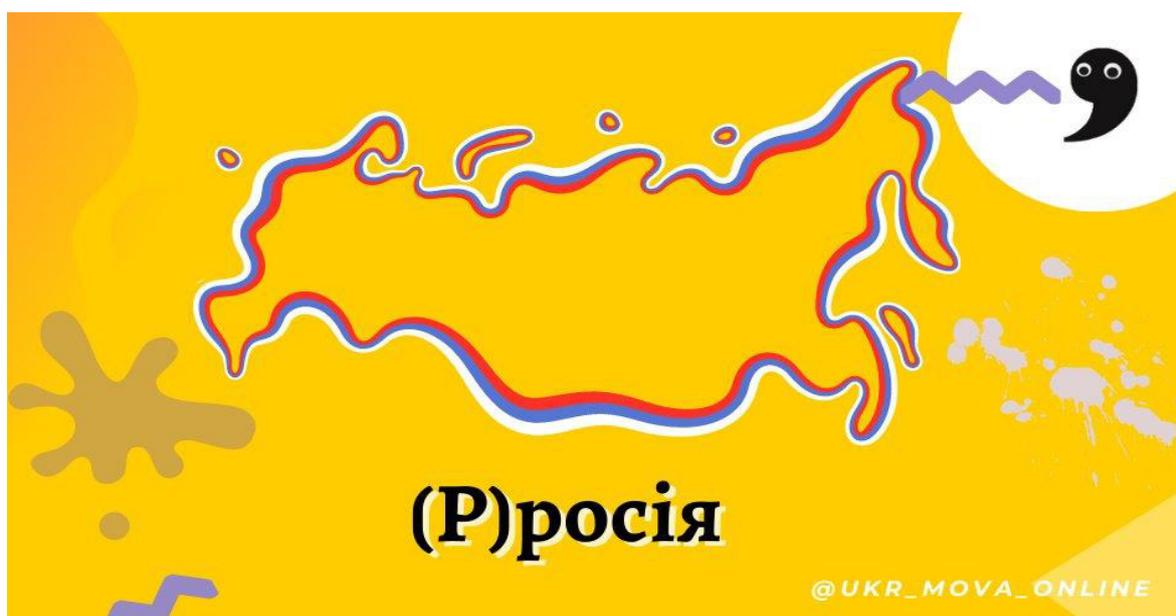
– **ваньки** – в Україні також є Івани, але стереотип у цій ситуації відіграє важливу роль. Ванька-дурень – герой російського фольклору – в нових реаліях став уособленням усього російського народу [16];

– **z-окупанти** – російські злочинці;

– **z-трофеї** – трофеї російської окупаційної армії, якими стали вкрадені в українців пральні машини, телевізори, коштовні речі тощо;

– **терраша** – російська федерація як держава-терорист.

Війна внесла суттєві корективи і в написання деяких власних назв. Українці все частіше почали писати поняття «росія» з маленької літери і, варто зауважити, що мають на це повне моральне право. Філолог, телеведучий, автор освітнього проєкту «Українська мова» Віктор Дяченко вважає, що «писати назву ворога з малої літери у дописах, особистому спілкуванні, публічних заявах – допустимо».

Ще одним поширеним мемом, який сформувався внаслідок політики більшості російських медіа на невизнання України як самостійної держави, є уникнення правописного «в Україні» із заміною його «на Україні» у значенні «на території». Практика такого уникнення завершилася визнанням у російській Вікіпедії відповідної норми і блокуванням навіть спроб написання «в Україні», як це пишуть у стосунку до інших держав («в Польщі», «в Румунії» тощо). Відповідно в українському медійному просторі як «доказ від зворотного» та задля дидактичних практик почали активно використовувати сполучення слів «на росії». З огляду на норму – це помилка, однак з огляду на громадянську позицію – свідомо і зрозуміло!

Без сумніву, слово сьогодні є справжньою зброєю. У воєнний час лайка та ненормативна лексика стали не тільки позицією, а й ефективним «знеболювальним засобом», що додає сили, а також є прийнятним захистом від чогось страшного у час війни [21].

Тож правила знати варто, але й експериментувати ніхто не забороняє. Всупереч усьому, кожен із нас повинен розуміти, що лихослів'я засмічує і навколишній простір, і особливо мову, руйнує її гармонію, мелодійність і красу, а наша сила – саме в чистоті нашої мови, єднанні сердець, у волі до Перемоги!

МОВА ЯК ІДЕНТИФІКАТОР «СВІЙ – ЧУЖИЙ»

Скажи паляниця!

Боронити свою країну від агресора можна не лише зброєю, а й словом. Журналістка Ольга Герасим'юк у зв'язку з цим наголошує: «Мова є безпомилковим маркером, за яким ми завжди чітко чули свого і чужинця. Завжди! По тому, як саме говорить та чи інша людина, ми точно можемо сказати, звідки вона: із Закарпаття чи Хмельниччини» [3]. Однак окупанти цього не врахували і, як наслідок, з'явилася низка недоречних перекладів, за якими ми не лише чітко визначаємо, де «свої», а де – «чужі», маркуючи таким чином свою приналежність до української спільноти під час війни.

Ось лише деякі «перли», що з'явилися завдяки «гуглтранслейту»:

- **«хлопівка» (хлопушка)** – у розумінні вибуху, адже окупанти не врахували, що в Україні немає традиції називати вибухи «хлопками», а вибухівку – «хлопушкою»;
- **«виконачі»** – замість більш природнього «виконавці»;
- **«приховуються»** – замість «переховуються»;
- **«крапка у»** – словосполучення, напевно, мало б означати тактичний ракетний комплекс «Точка-У», який, до речі, від початку повномасштабного вторгнення активно застосовують і Україна, і росія;
- **«Мить 29»** – мабуть, мало б означати винищувач МіГ-29, але перекладач вирішив перекласти це слово по-своєму;
- **«підлога країни не може терпіти ці пекельні борошна»** – вислів мав би означати «пів країни не може терпіти ці пекельні муки»;
- **«електрохарчування»** (электропитание) – замість «електроживлення»;
- **«київська влада»** (російський наратив) замість звичного для нас «українська влада», «український уряд»;
- **«за ризкою зубожіння»** – замість українського відповідника «за межею зубожіння».

Топографічні помилки – ще одна поширена особливість «почерку» російського окупанта. Так, у російському телеграм-каналі переплутали Бердичів і Бердянськ, а отже, за логікою росіян корабель «Орск» міг затонути десь у Житомирській області. Також для окупантів поняття «Балаклія» і «бакалія» – цілком ідентичні.

Те, що російські військові чи диверсанти не знають української, дозволило їх ідентифікувати. Згадаймо хоча б фразу «*скажи паляниця*».

СКАЖИ ПАЛЯНИЦЯ

На початку війни саме слово «*паляниця*» стало своєрідним кодом українців. Українські військові почали вимагати від підозрілих осіб вимовляти саме його, щоб відрізнити росіян від українців.

Не секрет, що слово «паляниця» важко вимовити іноземцям, зокрема й росіянам. Це пов'язано з фонетичними особливостями української мови. Після того, як низка росіян вимовила замість «паляниця» слово «полуниця», це стало справжнім мемом у соцмережах. Ба більше, українці у зв'язку з цим навіть вигадали скоромовку: «*Українські паляниці зі смаком полуниці продаються у крамниці біля Укрзалізниці*».

Неодноразово люди, які опинялися в окупації і чекали на визволення, розуміли про прихід наших військових лише з того, що чули звертання рідною мовою. Українська мова має величезне значення й на передовій, адже завдяки їй можна розрізнити, хто свій, а хто – чужий.

Чи можна після цих випадків стверджувати, що мова не має значення? Та ні, мова навіть рятує життя!

ЯК ГОВОРИТИ ТА ПИСАТИ ПРО ВІЙНУ: НЕФОРМАЛЬНІ ПРАВИЛА УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

*Кожна переламна епоха в країні відображається в її мові.
Анастасія Левкова*

На сьогодні термінологія війни ще не зафіксована в жодних офіційних словниках, однак ми не можемо її уникати. У зв'язку з цим хочемо представити вам важливу інформацію стосовно правильного вживання термінології війни, яку надали Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, а також Інститут масової інформації [7]:

Неправильно	Правильно
<i>Росія, Російська Федерація, Путін</i>	<i>росія, російська федерація, путін</i>
24 лютого 2022 року почалася війна , відбувся напад на Україну	24 лютого 2022 року почався новий етап війни або розпочалося повномасштабне російське вторгнення
спецоперація, військова операція, криза в Україні, конфлікт в Україні	російсько-українська війна (перше слово – «російсько» – вказує, що напала саме росія), російсько-українське протистояння, російське вторгнення в Україну, війна росії в Україні
російська влада на зайнятій території	окупаційна влада , окупація росією українських територій, окупанти та представники окупаційної влади, російські ставленики
ДНР, ЛНР	назви окупаційних утворень беремо в лапки і додаємо «так звані». Території, окуповані до 2022 року, можна називати ОРДЛО
Президент Росії, Президент Білорусі	диктатори, узурпатори влади

Звісно, такі рекомендації мають постійно оновлюватися, адже із подальшим розгортанням російсько-української війни потенційно з'являтимуться нові поняття та фрази.

Свій погляд щодо написання деяких власних назв, пов'язаних із країною-агресоркою, висловив відомий український мовознавець Олександр Авраменко. Зокрема він пояснив, чому слово «росія» цілком доречно писати з малої літери: «Насправді, правило таке є. Воно звучить так: прізвища людей та імена, які вживають зневажливо, пишуть з малої літери. І це правило давнє, воно ще з радянських часів було в нашому правописі. Наприклад, «гітлери», «путіни» ми можемо спокійно писати з малої літери, це відповідає вимогам чинного правопису. А щодо назви країни, цього немає в правописі, але за аналогією, зважаючи на ситуацію в країні, я вважаю, можна застосувати це правило і до неї» [27].

Міністерство культури та інформаційної політики України також підтримало ідею Олександра Авраменка і на своїй фейсбук-сторінці оприлюднило нові неформальні правила українського правопису. Там зазначається, що тепер з маленької літери можна писати також слова «кремль» та «путін» [12].

Отож в умовах воєнних дій Україна вже тривалий час зазнає атак росії, зокрема й на інформаційному полі. Зважаючи на це, коректне використання термінології є запорукою соціально відповідальної позиції всіх українців перед суспільством. На часі – відмежування від ворожого дискурсу, вибудовування нових наративів, зумовлених потребами сьогодення, плекання власної ідентичності.

НОВІ СИМВОЛИ УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗЛАМНОСТІ

*Не міць армії, не якість зброї,
а сила духу забезпечує перемогу.*

Й. Г. Фіхте

«У війни є свої обличчя ... Свій голос... Своя мелодія... І свої символи, які віддзеркалюють нашу міць. Нашу стійкість. Видають відданість. І нескореність! Ї уособлюють саму Україну», – саме так чуттєво, по-особливому про нинішню ситуацію в Україні відгукується журналістка Ярина Марків [15].

2022 рік став напевно одним із найважчих періодів у сучасній історії України. Проте, поки російська армія намагається знищити українські міста, українці створюють нові символи боротьби. «Вони свідчать про героїчний спротив нашого народу та його незламний дух. Об'єднують і надихають на перемогу. Образи, які ввібрали в себе переживання українців. Речі, які набули нового, історичного змісту й вмить стали безцінними» [15].

Саме вони додають нам упевненості в нашій Перемозі. Ми тримаємося за них, згадуємо про них під час звучання сирен, створюємо про них меми й жарти. Що ж це за символи незламності й стійкості, любові й самопожертви, героїчного спротиву й сміливості, турботи й поваги? Проаналізуємо лише невелику їх частину.

АЗОВСТАЛЬ

У пам'яті українців «Азовсталь» закарбувалась як місце сили та незламності. Промисловий гігант став прихистком для тисячі людей, які тижнями переховувались у його підземеллі від цілодобових атак росіян з неба, моря і землі. Поки окупанти намагалися стерти з лиця землі інфраструктуру міста, вбиваючи десятки тисяч людей, «Азовсталь» залишалася останнім бастіоном Маріуполя.

РУСКІЙ ВОЄННИЙ КОРАБЛЬ ...

«Русский военный корабль, иди ...», – фраза-відповідь українських прикордонників з острова Зміїний, яку під час російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року почув у відповідь російський крейсер «Москва» на пропозицію здатися, вразила всю Україну та світ у перший день повномасштабної війни. Вона стала одним із головних символів спротиву цієї війни та справжнім світовим трендом [5].

Одноійменну назву має й українська поштова марка, випущена 12 квітня 2022 року на знак вшанування героїзму українських прикордонників. Це перша марка, випущена в країні в умовах воєнного стану. Її наклад став історичним для України – 1 млн штук. Крім того, вона ще й рекордсменка продажів: за перші п'ять днів реалізували 500 тис. екземплярів.

ПРИВИД КИЄВА

«Привид Києва» – відважний льотчик, легенди про якого складали з перших днів повномасштабного вторгнення. Він захищав українське небо й мав у своєму активі десятки збитих ворожих літаків. Історії про українського героя допомагали українцям триматися, надавали відчуття захисту в ті часи, коли нам всім конче потрібно було «закрити» українське небо. Однак згодом почали ширитися чутки про його загибель. Саме тоді в ЗСУ розкрили секрет «Привида Києва», наголосивши, що це був збірний образ пілотів 40-ї бригади тактичної авіації Повітряних Сил, які захищають небо столиці [5].

ПЕС ПАТРОН

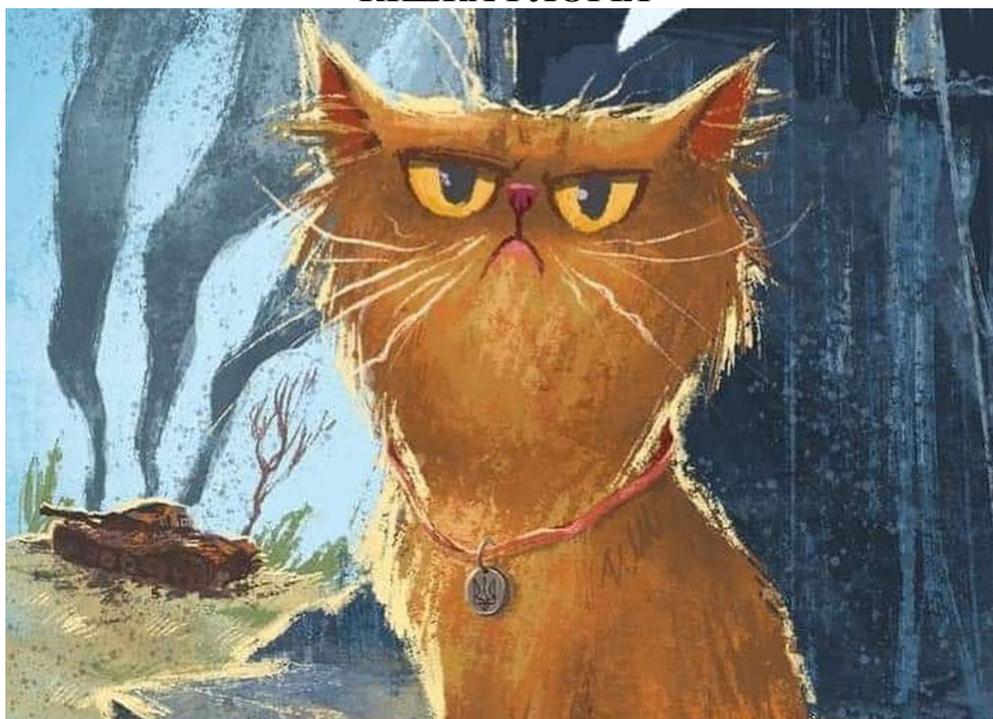
Ні міни, ні розтяжки, ні снаряди не зупиняють «наймолодшого сапера України» – хвостатого і безстрашного Патрона. Він – «головнокомандувач

розмінувальних операцій», помічник та талісман чернігівських піротехніків джек-рассел-тер'єр, який щодня дбає про нашу безпеку, ризикуючи власною, та є справжньою зіркою соцмереж [15]. Патрон зображений на муралах, картинах, дитячих малюнках. Про нього навіть складають пісні: «Хто крутіший за айфон – пес Патрон». Песик-сапер навіть отримав одну зі світових нагород – відзнаку кінологічного клубу Ірландії «Золота лапа».

Патрон – песик, який вселяє віру і є беззаперечним символом війни, як і кожен українець, який робить усе можливе для нашої Перемоги.

КІШКА ГЛОРІЯ

Кішка Глорія з Бородянки, як і песик Патрон, є улюбленицею українських соцмереж. Її історія не залишила байдужими тих, хто побачив рудий клубочок високо на руїнах зруйнованого будинку. Постраждалу, виснажену, але вцілілу кішку із серйозними та сміливими очима почали називати «обличчям народу». Вона застрягла на сьомому поверсі зруйнованого будинку і провела там майже два місяці. Зайти до будинку сходами, щоб врятувати тваринку, було неможливо. На допомогу волонтерам прийшли рятувальники і після кількох невдалих спроб підступитися до зруйнованої оселі все ж врятували незламну кішку [17].

УКРАЇНСЬКИЙ ТРАКТОР

Трактор, що тягне танк, став одним із символів незламності українського народу та інтернет-мемом. Ще на початку війни з'явилося чимало відео про те, як українські фермери тягнуть тракторами ворожі танки. На сьогодні аграрії України вже відбуксували десятки одиниць найрізноманітнішої трофейної техніки – танків, БМП, ракетних установок, тягачів тощо. «По зубах» українському трактору стала навіть гордість рашистської армії – важка вогнеметна система «Сонцепік» [5].

РОЖЕВА ПАНАМА

Цей головний убір став вірусним модним атрибутом сезону «весна – літо 2022» не лише в Україні, а й в усій Європі. Панама лідера гурту «Калуш» Олега Псюка підкорила серця мільйонів глядачів Євробачення. Стильна і молодіжна, вона стала уособленням творчих та сміливих українців, які боронять свою землю та творять нову історію. Сам Олег не планував робити цю панаму своєю візитівкою. Цей рожевий головний убір репер купив у секонд-хенді. Панамка так сподобалася прихильникам гурту, що музикант вирішив її залишити як постійний елемент образу, – і не пожалкував. Тепер рожевий символ красується на марках, ілюстраціях, а ще – став модним трендом в Україні та за її межами [1].

ШАФКА ТА ПІВНИК З БОРОДЯНКИ

Кухонна шафка та декоративна фігурка півника виробництва Васильківського майолікового заводу, що дивом вціліли після обстрілу Бородянки, – неймовірні символи мужності та стійкості українців. Бородянський півник не тільки відродив пам'ять про давнє ремесло, а й підкорив світ! Нині легендарна статуетка красується позаду Президента України під час його вечірніх звернень до народу. Подібну також подарували й прем'єр-міністру Великої Британії Борису Джонсону під час його офіційного візиту до Києва.

Сьогодні півник разом із незламною шафкою є експонатами Національного музею Революції Гідності. Переконані, вони століттями нагадуватимуть майбутнім поколінням про героїчний спротив українського народу.

І півник, і шафка настільки полюбилися українцям, що вони почали створювати жартівливі й підбадьорливі меми: *Як ти? – Тримаюсь, як шафка з Бородянки* [15].

ПІСНІ, НАРОДЖЕНІ ВІЙНОЮ

Музика і пісні – також зброя. У теперішні важкі часи вони рятують нас від депресії, підіймають бойовий дух, надихають на боротьбу з ворогом. Сьогодні на устах у всіх пісні війни, які торкають наші серця:

«*Ой у лузі червона калина...*» – гімн січових стрільців з початком повномасштабного вторгнення знову став символом незламності. Нове життя пісні надав лідер гурту «Бумбокс» Андрій Хливнюк, який на початку війни заспівав її на Софійській площі в Києві. Сьогодні «Червону калину» українці співають у соцмережах, під час богослужінь у храмах, на трибунах і дитячих святах.

«*Stefania*» – пісня з якою гурт «Kalush Orchestra» здобув перемогу на Євробаченні у 2022 році. У багатьох трек асоціюється з мамою, домом та Батьківщиною.

«*Фортеця Бахмут*» – це присвята стійкості та подвигу українських військових та українського народу, що бореться проти невинуватої несправедливої агресії росії. Лірика композиції була створена за добу. Мелодія написана солдатом, музикантом гурту «Антитіла» Сергієм Вусиком. Ця композиція була в музичному арсеналі гурту давно, проте чекала свого часу, була доповнена новим аранжуванням і зазвучала в сучасних умовах по-новому.

«*Буде весна*» – пісня Макса Барських, що вперше була виконана 5 березня 2022 року та посіла особливе місце серед пісень війни. Ця композиція не лише торкнула душі українців по всьому світу, а й стала своєрідним гімном надії.

«Українська лють» – авторська пісня Христини Соловій, покладена на музику італійської «Bella Ciao». Авторка присвятила її нашим героям, ЗСУ і всім, хто взяв до рук зброю, щоб відстояти наше право на існування, хто бореться за рідну землю.

«У мене немає дому» –. Коли через постійні бомбардування ми втрачали будинки і були змушені виїхати за кордон, на вустах була саме ця пісня гурту «Один в каное».

«*Наш Маріуполь*» – пісня Павла Табакова, на створення якої його надихнуло спілкування з волонтерами та історії незламних захисників міста. Сам автор так говорить про своє творіння: «Це не просто пісня. Кожне слово, кожна нота – як оголений нерв. Маріуполь – місто-символ героїчної боротьби українського народу за волю своєї землі. Місто, яке уже увійшло в історію України та світу. Місто Марії, якому вже зараз присвячують пісні».

«*24/02*» – щемлива пісня про війну гурту «Без обмежень», назву якої дала трагічна дата, яка назавжди залишила відбиток у серцях та долях українців.

Усі ці пісні допомагали нам триматися навіть у найважчі часи і, звичайно, давали віру в нашу Перемогу!

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

У запропонованому посібнику ми намагалися хоча б частково охопити мовний вимір новітньої російсько-української війни, продемонструвавши її вплив не лише на суспільне життя, а й на мову та культуру спілкування. Укладаючи його, ми прагнули якомога детальніше представити розмаїття лексичних новотворів, сталих виразів, фразеологізмів, окреслити нормативне вживання «термінології війни», розкрити нові сенси звичних слів, символіку нескореності українського народу. Намагалися бодай пунктирно окреслити новотвірну лексику зневаги, репрезентувати новий погляд на мову як ідентифікатора «свій – чужий». Окремий розділ присвятили словникам воєнного часу, які й надалі залишаються відкритими до дискусій та доповнення.

Під новим кутом зору розглянули неформальні правила українського правопису щодо вживання ворожої термінології в контексті війни. Нашою метою було не лише окреслити корективи війни у мовному питанні, а й схарактеризувати її вплив на світобачення українців загалом.

Зрозуміла річ, нам не вдалося вичерпати всіх аспектів окресленої проблеми, однак ми намагалися поглянути на нашу рідну мову як на своєрідний маркер єдності та приналежності українців до нації нескорених.

Чимало матеріалів, запропонованих у посібнику, запозичені із джерел, що знаходяться у вільному доступі в інтернет-мережі.

Погоджуємося, що підготовлений посібник не можна вважати завершеним уже бодай тому, що війна досі триває. Безперечно, його матеріали будуть постійно оновлюватися, адже із подальшим розгортанням російсько-української війни потенційно з'являтимуться нові поняття та фрази. Тож автори розглядають видання як проєкт, відкритий до доповнень та змістових коригувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк Е. П'ять символів війни, які ми запам'ятаємо на все життя. *Вікна*. 2022. URL: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/podorozhi/5-symvoliv-vijny-yaki-my-zapamyatayemo-na-vse-zhyttya/> (дата звернення: 28.03.2023).
2. АрміяInform представляє словник неологізмів української мови. *АрміяInform*. 2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/10/07/korotkyj-rashytsko-rosijsko-ukrayinskyj-frazeologichnyj-slovnyk-shho-potribno-znaty/> (дата звернення: 22.03.2023).
3. Будь-яка жива мова породжує нові слова нового часу. *Українське радіо*. 2022. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=99981> (дата звернення: 28.03.2023).
4. Васютинський В. О., Горностай П. П., Губеладзе І. Г. та ін. Термінологічний словник російсько-української війни / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. С. Л. Чуніхіна. Київ : Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України, 2022. 20 с. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8-1.pdf> (дата звернення: 15.03.2023).
5. 24 символи боротьби за Незалежність: що підтримує віру українців у Перемогу. 2022. URL: <https://rubryka.com/article/symbols-war-ukraine/> (дата звернення: 28.03.2023).
6. «Заукраїнено» – нове слово у словнику Urban Dictionary. *Читомо*: вебсайт. 2022. URL: <https://chytomo.com/ukraniuuvaty-nove-slovo-u-slovnyku-urban-dictionary/> (дата звернення: 12.03.2023).
7. Коректна термінологія щодо війни для журналістів – рекомендації. *Інститут масової комунікації*: вебсайт. URL: <https://imi.org.ua/news/korektna-terminologiya-pro-vijnu-dlya-zhurnalistiv-rekomendatsiyi-i44428> (дата звернення: 21.03.2023).
8. Короткий рашистсько-російсько-український фразеологічний словник: що потрібно знати. *АрміяInform*. 2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/10/07/korotkyj-rashytsko-rosijsko-ukrayinskyj-frazeologichnyj-slovnyk-shho-potribno-znaty/> (дата звернення: 22.03.2023).
9. Креміль Т. Новітні сленгізми-неологізми – мовне віддзеркалення війни. *Укрінформ*. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-viddzerkalenna-vijni.html> (дата звернення: 20.03.2023).

10. Левкова А. Слова війни. Письменниця про мову воєнного часу. *The Ukrainians* : онлайн-журнал. 2022. URL: <https://theukrainians.org/slova-vijny/> (дата звернення: 22.03.2023).
11. Лотошніков О. Слова та фрази, які змінили значення після початку війни РФ проти України. *Відкритий: телеканал*. 2023. URL: <https://opentv.media/ua/slova-ta-frazi-yaki-zminili-znachennya-z-pochatku-vijni-rf-proti-ukrayini> (дата звернення: 27.03.2023).
12. Мадісон І. Слово «росія» в Україні можна писати з маленької літери. 2022. URL: <https://pereiaslav.city/articles/198039/slovo-rosiya-v-ukraini-mozhna-pisati-z-malenkoi-literi-scho-kazhut-pereyaslavski-movoznavci> (дата звернення: 21.03.2023).
13. Макалюк Б. В Україні планують укласти словник воєнних неологізмів. *Вікна*. URL: <https://vikna.tv/video/lifestyle/slovnyk-voyennyh-neologizmiv-shho-cze-take/> (дата звернення: 12.03.2023).
14. Малай К. Дев'ять слів та фраз, які набули зовсім іншого значення під час війни. 2022. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/show/lite/trivoga-gradnikoli-znovu-9-sliv-ta-fraz-yaki-nabuli-zovsim-inshogo-znachennya-pid-chas-vijni.htm> (дата звернення: 23.03.2023).
15. Марків Я. 100 днів спротиву: якими стали символи української незламності. 2022. URL: <https://podrobnosti.ua/2449058-100-dnv-sprotivu-jakimi-stali-simvoli-ukrasko-nezlamnost.html> (дата звернення: 28.03.2023).
16. Мова під час війни. Мовний блог Дяченка. *Суспільне. Культура*. 2022. URL: <https://suspilne.media/238617-blog-dacenska-mova-pid-cas-vijni/> (дата звернення: 28.03.2023).
17. Ризикували життям заради кицьки: як рятували тварину із Бородянки, яка два місяці була в "полоні" зруйнованого будинку. 2022. URL: <https://tsn.ua/ato/vazhili-zhittyam-zaradi-kicki-yak-ryatuvati-tvarinu-iz-borodyanki-yaka-dva-misyaci-bula-v-poloni-zruynovanogo-budinku-2051896.html> (дата звернення: 28.03.2023).
18. Слова та фрази, які змінила війна. *Future for Ukraine*. 2022. URL: <https://m.kontrakty.ua/photo/11536/1> (дата звернення: 23.03.2023).
19. Словник війни» Остапа Сливинського видали у Німеччині. *Національна спілка письменників України*: офіційний вебсайт. 2023. URL: <https://nspu.com.ua/novini/slovník-vijni-ostapa-slivinskogo-vidali-u-nimechchini/> (дата звернення: 22.03.2023).
20. Слово року 2022. *Мислово: онлайн-словник неологізмів і сленгу сучасної української мови*. URL: http://myslovo.com/?page_id=4634 (дата звернення: 22.03.2023).

21. Сокол Д. Аспекти вживання українцями лихослів'я та брутальної лайки під час війни. Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи : збірник матеріалів XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (м. Київ, 17 листопада 2022 р.). 2022. С. 173–174. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/22355/1/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80.%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0_17.11.2022_%D0%A0%D0%95%D0%94%201_%D0%92%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%A2%D0%9A%D0%90.pdf#page=130 (дата звернення: 22.03.2023).
22. Ткаченко Н. Кікімора, дашка, химера: які слова набули нових значень із початком війни. *Білопілля. City*. 2022. URL: <https://bilopillia.city/articles/225688/kikimora-dashka-himera-yaki-slova-nabuli-novih-znachen-iz-pochatkom-vijni> (дата звернення: 27.03.2023).
23. Топ-фрази війни. *Ukrainer*. 2022. URL: <https://ukrainer.net/krylati-frazy/> (дата звернення: 23.03.2023).
24. Українська мова стала трендом року на Duolingo. *Укрінформ: мультимедійна платформа іномовлення України*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3631876-ukrainska-mova-stala-trendom-roku-na-duolingo.html> (дата звернення: 10.03.2023).
25. Хар М. Є. Воєнний дискурс: процеси неологізації. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 24. Т. 1. С. 160–166. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/24/part_1/31.pdf (дата звернення: 24.03.2023).
26. Чорнобаїти і відукраїнити: сленг війни шириться світом. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/06/24/chornobayity-i-vidukrayinyty-sleng-vijny-shyrytsya-svitom/> (дата звернення: 12.03.2023).
27. Шкаврон М. Новий правопис: тепер слово «росія» можна писати з маленької літери. 2022. URL: <https://horodok.city/articles/198174/novij-pravopis-teper-slovo-rosiya-mozhna-pisati-z-malenkoi-literi-scho-pro-ce-kazhut-gorodochchani> (дата звернення: 21.03.2023)

МОВА ВІЙНИ:

**нові слова,
нові значення,
нове сприйняття**

Практичний посібник

Автори-упорядники:

Мирослава Мазурок,

завідувач кабінету інформаційних комунікацій
та видавничої діяльності Рівненського ОШПО

Леся Заводна,

методист кабінету інформаційних комунікацій
та видавничої діяльності Рівненського ОШПО

Комп'ютерне складання та дизайн:

Анатолій Волосюк,

методист лабораторії
інноваційної діяльності Рівненського ОШПО

Дизайн обкладинки:

Марина Долганова,

коректор кабінету інформаційних комунікацій
та видавничої діяльності Рівненського ОШПО

Видавництво Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
33028, м. Рівне, вул. В'ячеслава Чорновола, 74
Тел. (067) 178 85 18
e-mail: redakciya_roippo@ukr.net

